

FERENCZI ATTILA

BESZÁMOLÓ AZ ÓKORTUDOMÁNYI TÁRSASÁG 2018–2019. ÉVI TEVÉKENYSÉGÉRŐL

Az Ókortudományi Társaság 61. akadémiai éve a számok tükrében ismét igazán kedvező képet mutat. A fővárosi felolvasóestek szokásos 15 előadása mellett vidéki tagozatainkban összesen 34 önálló előadás hangzott el, ezt egészítette ki hat konferencián elhangzott további 117 konferencia-előadás, illetve a latintanári munkacsoport 4 rendezvénye. Ez összességében 151 olyan előadás, melyre az Ókortudományi Társaság hívta érdeklődő tagjait és az érdeklődő közönséget. Ez mindenképpen a szakma kivételes aktivitását jelzi ebben az évben is, és a maga nemében rekordot jelent. Ugyanakkor, ha a tekintetünket elfordítjuk a számokról, korántsem ennyire kielégítő a kép. A tudományunkat fenntartó intézményi struktúra helyzete továbbra sem megnyugtató, és továbbra is érvényesek a korábban megfogalmazott problémák: az egyetemi tanszékeket súlyosan fenyegeti az immár krónikussá váló hallgatóhiány. Általában is kevés hallgató jelentkezik az ókortudományi szakokra, nagy a lemorzsolódás, sokaknak kedvét szegi az ókori nyelvek tanulásához szükséges rengeteg munka, és az osztatlan tanárképzés sem váltotta be a hozzá fűzött (legalábbis mennyiségi) reményeket, idén is kevesen jelentkeztek latintanári képzésre. Az idei tanévben megrendezett Országos Tudományos Diákkör számadatai is azt mutatják, hogy kevesebb hallgató foglalkozik az ókorral a felsőoktatásban tanulók közül, mint korábban. Az országos döntőbe került pályázatok közül még meg tudtunk szervezni egy inkább filológiai és egy inkább történelmi szekciót, de a pályázó dolgozatok számának csökkenése mindenképpen aggasztó jelenség. Itt kell elmondani, hogy Társaságunk különdíjat ajánlott fel a legmagasabb tudományos színvonalat képviselő dolgozat szerzőjének, amelyet John Rutherford Kee, a Közép-európai Egyetem hallgatója nyert el.

Szólnunk kell arról is, hogy szakadatlanul zajlik a latin nyelv kiszorulása a középiskolákból is. Az idei év ebben a tekintetben súlyos veszteségeket hozott. Olyan gimnáziumok szüntették meg vagy szorították vissza a nyelv tanítását, amelyek hagyományosan kiemelkedően jó eredményeket szoktak elérni ezzel a tárggyal. Továbbra sem sikerült elfogadtatnunk a társadalommal (azaz leginkább a diákok szüleivel), hogy a latin nyelv középiskolai tanulása nem megfosztja gyerekeiket egy élő nyelvtől, hanem kinyitja a kapukat a későbbi, immár a konkrét igényekhez illeszkedő nyelvtanulás előtt. Ezért örömmel fogadtuk Társaságunk latintanári munkacsoportjának megelégnült idei aktivitását.

A budapesti előadások szervezésénél idén is arra törekedtünk, hogy megjelenjenek bennük az ókortudomány különböző területei, részdiszciplínái és különböző műhelyei. Abból a meggyőződésünkben indultunk ki, hogy egymás kutatásainak, tudományos problémáinak, sőt olykor eltérő szakmai módszertanának a megismerése gazdagító ha-

tással van, és tágítja szakmai horizontunkat. A péntek esti Múzeum körüti előadásokban megjelentek a szakma hagyományos nagy területei. Hallhattuk Egyiptomról és az ókori Keletről Fröhlich Idát, Bartos Zoltánt, Irsay Nagy Balázst, Dezső Tamást és Kalla Gábort, valamint Esztári Rékát, görög irodalomról Németh Andrást és Pataki Elvirát, római irodalomról Tamás Ábelt, Darab Ágnest, régészetről Bollók Ádámot, filozófiáról Kendeffy Gábort, Németh Attilát és Kocziszky Évát. Áprilisi előadásunk idén ismét a Szépművészeti Múzeum Szilágyi János György-öszöndíjasainak bemutatkozása volt, ahol Csibi-Fekete Ágnest és Tury Istvánt hallottuk.

Vidéki tagozataink közül a legaktívabbak idén is a szegediek voltak. Önálló előadást tartottak: Csapó Fanni, Dávid Nóra, Gellérfi Gergő, Gesztelyi Tamás, Hamvas Endre, Hajdú Attila, Illés Imre Áron, Kasza Péter, Nagyillés János, Lázár István, Pánczél Szilamér Péter, Petneházi Gábor, Tar Ibolya, Székely Melinda, Szörényi László és Vigh Éva. Ehhez kapcsolódott a Szegeden megrendezett négy konferencia: az első 2018. május 24-én a *Collegium Hungaricum Societatis Europaeae Studiosorum Philologiae Classicae (CHSEC) XII. országos konferenciája* volt, melyen 11 előadás hangzott el. 2018. augusztus 29. és 31. között a *Sapiens Ubique Civis – VI. International Conference for PhD-Students and Postdocs* várta az érdeklődő hallgatóságot 36 előadással. Még szintén 2018-ban, október 30-án rendezték meg a *Női identitás, női életutak az antikvitásban* című konferenciát 6 előadással, illetve 2019. május 16-án a *Jog, gazdaság és társadalom: Tabulae Pompeianae, az antik jogi kultúra dokumentumai*, illetve a *Vallás az ókori Egyiptomban* címűt összesen 9 előadással.

Két fontos ókortudományi konferencia helyszíne volt Debrecen, amelyekben Társaságunk társszervezőként szerepelt. A 2018 novemberében megrendezett *Biográfia és identitás* című konferencián 27 előadást hallottak az érdeklődők, a Havas László emléke előtt tisztelgő *Norma Sapientiae* című konferencián 2019 májusában 28 előadás hangzott el – ezt a konferenciát a Debreceni Egyetem és a Pázmány Péter Katolikus Egyetem közösen szervezte.

A Pázmány Péter Katolikus Egyetem, illetve Társaságunk ott működő csoportja részt vett a májusi *Scriptorium-konferencia* megrendezésében is. Pécsen idén a társaságunk által meghirdetett előadásokon Lakatos Szilvia, Grüll Tibor, Bélyácz Katalin és Vér Ádám adott elő. Ezúton szeretnénk ismét megköszönni mindazoknak a munkáját, akik előadást tartottak, illetve részt vettek a felolvasóülések szervezésében. Köszönetképpen hangzott el mindannyiuk neve itt. Az ő munkájuktól és önzetlen lelkesedésüktől működött ebben az évben is a Társaság.

Ebben az akadémiai évben távozott közülünk fájdalmasan fiatalon Sággy Mariann kollégánk, visszatérő előadónk, a középkori egyházi kultúra kutatója.

Az Ókortudományi Társaság választmánya idén is döntött a szokásos díjainak odaítéléséről, idén minden kategóriában tudtunk jelölteket állítani, akiket a Választmány támogatott.

Az Ókortudományi Társaság a legfőbb díját, az idei Ábel Jenő-emlékérmét Déri Balázs tanszékvezető egyetemi tanárnak ítélte. Déri Balázs iskolateremtő személyisége a magyar ókortudománynak. 2002-től 2018-ig, 16 éven át állt az ELTE Latin Tanszékének

az élén, és jelenleg is az ókortudományi doktori program vezetője. Nála hosszabb ideig csak Trencsényi Waldapfel Imre irányította az intézményt 1950 és 1970 között. Déri Balázs intézményvezetői és iskolaszervezői munkássága abból a meggyőződésből indul ki, hogy a klasszika-filológiát – ahogyan azt őseinktől örököltük – csak interpretáló tudományként lehet művelni, és ebből következőleg kivételesen nagy a tudományterület elméleti érzékenysége. Személyes kapcsolatrendszerével, aktivitásával és példamutató-sával ösztönözte hallgatóit arra, hogy munkájuk természetes részévé tegyék a módszertani reflexiót. Irányítása alatt szakmai műhelye a korszerű filológiai módszertan fontos bázisává lett. Kulcsár-Szabó Ernővel közösen szerkesztett sorozatuk, a *Filológia* ennek a módszertani munkának a legfontosabb terepe, és egyben eredményeinek gyűjtőhelye. Olyan kötetek, mint a *Metafilológia*, a *Filológia – interpretáció – médiatörténet* vagy a *Filológia – nyilvánosság – történetiség* a klasszika-filológiát a kultúratudomány történeti alapjaként és máig meghatározó területeként mutatták be. Elnyert tudományos pályázatainak megvalósításába a kezdetektől fogva bevonta tehetséges és érdeklődő hallgatóit. A pályázati munka, illetve a doktori témavezetés révén iskolát teremtett. Számos egykori diákja ma a tudományos élet fontos szereplője az ELTE-n és más egyetemeken. Déri Balázs tudományos munkáját a 2001-ben megjelent Prudentius-monográfiától (*A részek és az egész. Prudentius Cathemerinon című himnuszciklusának szerkezete*) jellemezte a peremterületek vagy a korábban peremterületnek tekintett tudáselemek bevonása a latin és görög nyelvű szövegek – ókoriak és középkoriak – vizsgálatába. A vers és a ritmus nála a perifériáról a centrumba került, ma már minden egykori tanítványának világos, hogy a szövegnek, legyen szó költészetről vagy művészi prózáról, nem jelentés nélküli, mechanikusan alkalmazott formai eleme a ritmus. Újító hatású volt az a felismerése is, hogy a latin és görög nyelvű szövegek megfogalmazásában különleges helyet foglalt el a mindenkori korszak liturgikus gyakorlata, hiszen a rendszeresen énekelt szövegek megragadtak a szerzőnek és a befogadónak az emlékezetében is, így kitüntetett szerephez jutottak az irodalmi kommunikációban. Mindebből következett a vallástudomány fontosságának a hangsúlyozása, ennek eredményeként az ELTE-n a vallástudomány az ókortudomány részeként határozza meg magát. Déri Balázs filológusként is mindig zenetudós, és zenetudósként sem szűnik meg filológusnak lenni. És persze katalanista és költő. Déri Balázs neve alatt 501 tételt rögzít a Magyar Tudományos Művek tára. Az Ókortudományi Társaság ezért döntött úgy, hogy 2019-ben neki adja az Ábel Jenő-emlékermetet.

Marót Károly-díjjal tüntette ki a Társaság Hegyi W. Györgyöt. Hegyi W. György *Mos és res publica: politikai kultúra a köztársaságkori Rómában* című monográfiája hosszú és sokrétű kutatómunkájának összefoglalása. A római államot működtető normatív, kötelező erővel bíró szokásrendszeret historiográfiai és társadalmi-politikai szempontból vizsgálja, de elsősorban kulturális jelenségként értelmezi. A könyv izgalmas kérdésfelvetésére, tudniillik hogyan működhetett több száz éven keresztül sikeresen a *res publica*, meggyőző válaszokat kap az olvasó. Hegyi ugyan nem kívánja lezárni a kérdés körüli vitát, de a *mos* fogalmát központba helyező elemzések közelebb viszik az olvasót a római köztársaság rendszerének mélyebb megértéshez. Külön erénye a műnek,

hogy érzékelhetővé teszi a *mos* sajátosságosan római és minden más értékfogalomtól különböző mivoltát, amely egyszerre vonatkoztatható az államot kormányzó arisztokrata elitre és magára az államra: a *res publica* intézményrendszere sokáig nem az írott törvényeken, hanem a *nobilitast* összetartó és ősoktól hagyományozott szokásrendszeren és viselkedési mintáinak betartásán alapult. A szerző klasszika-filológiai tudását is mozgósító mélyreható ókortörténeti elemzés az ókortudomány termékeny határterületén jár, amelyen keresztül jobban megérthetővé válik a rómaiak múltjukhoz fűződő viszonya és identitása.

Az Ókortudományi Társaság 2019-ben a Lénárd Sándor-díjat Gellérfi Gergőnek adományozza. Gellérfi Gergő nemcsak folytatója a szegedi ókortudományi műhelyben immár több évtizedes múltra visszatekintő római irodalmi kutatásoknak, hanem egyben olyan új utakat kereső tanítvány is, aki vizsgálódásai, filológiai, értelmezői munkája középpontjába a magyar ókortudomány által meglehetősen mostohán kezelt szatírákölthető, Iuvenalis költészetét állította. Már első tudományos dolgozata egy – tekintélyes megszólalók nyomán – korábban lezártnak tekintett probléma átfogó, kritikus és újszerű megközelítését nyújtotta. Természetesen ez is Iuvenalishoz kapcsolódott, így e dolgozat akár szimbolikusnak is tekinthető. Az első lépés után folyamatosan tágult Gellérfi Gergő Iuvenalis-kutatásainak horizontja, miközben a szövegközösség jelentésbeli többletét s egyben a szatíraszerző költészetének imitációs, allúziós és interpretációs vonatkozásait az eddigieknél intenzívebben kívánta föltárni. Ehhez a vizsgálathoz nagy szakismerettel alkalmazta az informatikának a szövegfilológiában is remekül használható lehetőségeit, amire újabb bizonyíték a tavalyi könyv alakban is megjelent doktori disszertációja: *Allúziós technika és műfaji hatások Iuvenalis szatíráiban*. Gellérfi Gergő érdeklődésének azonban nem szab határt az ókor: a szegedi hagyományoknak megfelelően érdeklődése a humanista és a neolatin irodalomra szintén kiterjed: az elmúlt években például Iuvenalis humanista befogadás- és értelmezéstörténetével kapcsolatos tanulmányokat is publikált. Az elmondottak alapján érdemelte ki Gellérfi Gergő a Társaság római irodalmi és irodalomtörténeti munkásságot jutalmazó Lénárd Sándor-díját.

A legjobb tudományos kritikának járó Révay József-díjat a Társaság Csehy Zoltánnak ítélte oda. Csehy Zoltán az *Élet és Irodalom* 2019. március 22-i számában *Az antikvitás eleven pulzusa* címmel írt recenziót, nem is akármilyet. Megadta a módját, már csak azért is, mert a hónap könyvéről kellett kb. négy flekk terjedelemben írnia, s a hónap könyve idén márciusban az *ÉS*-nél nem más volt, mint a Szilágyi János György interjút, levelezését, valamint a róla szóló tanúságtételeket közlő kétkötetes, összesen több mint 1300 oldalas *Örvények fölé épülő harmónia*, ez a finoman szólva is gigantikus mű, amelyet Komoróczy Géza hozott tető alá emberfeletti munkával. A nagyszabású kötet jelentős kihívás elé állítja recenzensét, már csak abban a tekintetben is, hogy milyen szerepet válasszon magának. Szilágyi és/vagy Komoróczy dicséretét zengje? A tudománytörténet – az ókortudomány története – hűvös hangján írjon? Vagy felidézze és továbbszöjje a könyvben hömpölygő anekdotakincset? Bele vesszen a nagyszerű írókat felvonultató baráti kör – modern magyar irodalomtörténettel vegyes – szociológiai ábrázolásába? Vagy éppen az *oral history*, a mentalitástörténet, illetve általában a

XX. századi magyar történelem problémái felől közelítsen? Morális példázatot írjon arról, hogy hogyan lehet túlélni, sőt mi több nagyszerű emberré és ókortudóssá válni (s mindvégig, még a munkaszolgálatban és a hadifogságban is olvasni, nyelvet tanulni, társadalmi és politikai megfigyeléseket tenni) az egymást váltó, nem épp vidám történelmi korszakokban? Csehy nagyon jól tette, hogy a fenti lehetőségek egyikét sem választotta, pontosabban: egy kicsit mindegyiket. Bravúros megfogalmazásokban dúskáló írása úgy mutatja be Szilágyi munkásságát (és magát a kötetet), ahogy kell: egyszerre érzékenyen az összes fenti szempontra. Ókortudósként, irodalomtörténészként, művészetkritikusként, íróként, költőként, fordítóként, human értelmiségiként. Intellektuális, de közben költői stílusban; „vallásosan” (vö. *religio Academicici*) figyelve a részletekre, de mindig maga előtt látva az egészet; megismételve a Szilágyi-legendárium néhány toposzát, de világosan XXI. századi perspektívából újraértve. Nem fukarkodva a nyílt vagy rejtett poénokkal. Egy példa a nyíltra: az írás elején apokrif – természetesen hősünk szavait idéző – részletet olvashatunk Devecseri *Állatkerti útmutatójából*: „Mindig csak rám hallgassatok, / s megtudjátok jókor: / semmi nem ér egy fityinget, / egyedül az ókor.” A rejtett poént (vagy inkább: humoros allúziót) nem löjük le, csak arra biztatunk mindenkit, hogy keresse meg az „edző” főnevet a recenzióban, és jó filológus módjára tárja fel a forrását a Szilágyiról szóló irodalmi hagyományban. Állítólag minden könyvnek van *fatuma*, de ennek a könyvnek *fortunája* egészen biztosan van. Az a különleges szerencse érte ugyanis, hogy Csehy Zoltán írt róla recenziót.

A kiemelkedő teljesítményt nyújtó középiskolai latintanárok munkájának elismerésére alapított Faludi Szilárd-díjat az Ókortudományi Társaság ebben az évben Rosenzweigné Pejtsik Júliának, a budapesti Radnóti Miklós Gimnázium tanárának ítélte. Rosenzweigné Pejtsik Júlia immár harmincadik éve tanítja a latin nyelvet, 1991-től a Radnóti Gimnáziumban, nagy sikerrel és eredményességgel, és mindeközben diákok generációival szeretettette meg a latin nyelvet és a klasszikus ókori kultúrát. Az évek során a különböző országos versenyeken, OKTV-n vagy a szegedi Horváth István Károly versenyen kimagasló eredményeket értek el tanítványai latin nyelvből. Társaságunk Ábel Jenőről elnevezett latinversenyén diákjai több alkalommal érdemeltek ki dicséretet, kiemelt dicséretet, és értek el helyezést, tavaly éppenséggel első helyezést a maiores kategóriában. E díj odaítélésekor Társaságunk Rosenzweigné Pejtsik Júlia eredményes oktatói és tehetséggondozói tevékenységét díjazva egyben reményteljes köszönetét fejezi ki a budapesti ELTE Radnóti Miklós Gyakorlóiskolának is, hogy oktatási programjában – a nem mindig kedvező körülmények ellenére – a latin nyelv tanításának továbbra is helyet és lehetőséget biztosít.

Nagy örömmel adta ki Társaságunk a Kerényi Grácia-díjat Tordai Éva kiemelkedő Apollónios Rhodios-fordításáért. Apollónios Rhodios *Argonautikája*, melynek fordítására Tordai Éva vállalkozott, az *Ilias* és az *Odysszia* után a legfontosabb eposz a görög irodalomban. Tordai Éva fordítása mindkét nyelv, azaz a görög és a magyar nyelv kihívásának magas színvonalon megfelel. A magyar szöveg előismeretek nélkül is azonnal érthető, kifejezetten olvastatja magát. Mondatfűzése a mai köznyelv idiómáira épül, a természetes, értelemnek megfelelő szórendtől csak nagyon ritkán tér el metrikai okok-

ból, és alapvetően kerüli az archaikus, az egyéni alkotású vagy bármilyen szempontból a mai átlagolvasó számára nem kapásból érthető szavakat. Az érthetőségre való törekvés, a távoli történetek közelre hozásának szándéka teljes összhangban van az eredeti mű intencióival is, de különösen indokolt a magyar fordítás esetében. A fordítás másik nagy nehézségét az jelentette, hogy az *Argonautika* szorosan „tapad” a homérosi eposzokhoz, minden ízében. Apollónioszt nem lehet „naivan” fordítani, mintha csak az előtte álló szöveggel kellene megbirkóznia a fordítónak. Tordai Éva a legtermészetesebb és leglogikusabb módon oldotta meg a feladatot: az ő fordítói nyelve a magyar Homéroszhoz, Devecseri Gábor szövegéhez igazodik, ennek nyomdokain halad, és vele folytat párbeszédet. Tordai Éva hatalmas és magas színvonalú munkáját kívánja a Választmány elismerni a Kerényi Grácia-díj odaítélésével.